

pirmuosius savo vėlesnės kūrybos pradmenis. Baigęs Vilniuje gimnaziją, M. Andriolis, tėvo skatinamas, išvyko į Maskvos universitetą studijuoti medicinos, bet greitai lankė ir Maskvos Dailės mokyklą. Po dvejų metų, metęs medicinos studijas, jis mokėsi vien meno dalykų. Maskvoje jis studijas baigė 1857 m. Už «Studento portretą» Peterburgo Meno akademija jam suteikė dailininko vardą. Sugrįžęs į Vilnių, Andriolis studijuoja meno teoriją, keliauja po Lietuvą, piešdamas įžymesnius jos architektūros paminklus. Tolesnėms meno studijoms 1859 m. jis išvyksta į Romą, iš čia persikelia į Paryžių, kur imasi iliustracinio darbo garsiojo Paryžiaus iliustratoriaus Dorė dirbtuvėje, kartu dirbdamas ir Londone. 1863 m. sukilimas paskatino jį grįžti į Lietuvą. Čia, pradžioje Sierakausko, vėliau Narbuto dalinyje, M. E. Andriolis aktyviai dalyvauja sukilime. Sukilimą pralaimėjus, jis patenka į kalėjimą, iš kurio pabėga ir vyksta į Paryžių ir Londoną, kur iliustruotiems žurnalams kuria iliustracijas apie 1863 m. sukilimą. 1866 m. M. E. Andriolis užsimoja slapta sugrįžti į Vilnių, bet ties Besarabijos siena caro valdžios organai jį suima, nuteisia ir išsiunčia į Viatką. 1871 m. amnestuotas jis apsigyvena netoli Varšuvos ir iliustruoja žurnalus bei literatūros veikalus. Dorė mirus, prancūzų ir anglų leidyklų kviečiamas, išvyksta į Paryžių, bet 1890 m. vėl sugrįžta į Minsko sritį.

Žymiausios M. E. Andriolio iliustracijos, susijusios su Lietuva, buvo «Vilniaus Aukštutinės pilies statybos» ir A. Mickevičiaus «Pono Tado», «Konrado Valenrodo», Chodzkos «Kvestoriaus atsiminimų», bei V. Kondratavičiaus-Sirokoslės kūrinių iliustracijos. Be to, jis sukūrė nemažą bajorų tipų.

Stilistiniu atžvilgiu Andriolis atstovauja romantinei srovei. Jis labai mėgo linijų kompozicijos turtingumą, stiprius šviesos bei šešėlių kontrastus, judesių ryškumą. Ypač romantiškai M. E. Andriolis traktuoja temas, iliustruodamas J. I. Kraševskio, A. Mickevičiaus, Chodzkos, V. Kondratavičiaus kūrinius. Iliustruodamas J. I. Kraševskio «Senąją pasaką», M. E. Andriolis labai ryškiai ir išradingai išreiškia kompoziciją bei kūrinių nuotaiką. Tiesa, jo iliustracijos negalėjo būti vienodo meninio lygio, nes ne visas jis pats raižė. Dažniausiai jis nupiešdavo tik piešinį, kartais paruošdavo jį gruntuotoje lentelėje, o jį išraižydavo jau kiti, neišryškindami visų tų efektų, kuriuos išryškindavo pats Andriolis. M. E. Andriolis buvo vienas stipriausių to meto Lietuvos grafikos meno atstovų.

* * *

Apžvalga baigiama M. E. Andriolio kūryba ne todėl, kad tuo pat metu ir vėliau XIX a. nebūtų buvę kitų grafikų. Jų buvo, bet dažniausiai jie, nors buvo kilę iš Lietuvos, dirbo kitur. Su Lietuva juos rišo vien romantiški jos prisiminimai viename kitame kūrinyje.

GRAFIKOS MENO RINKINIAI LIETUVOJE

P. GALAUNĖ

Lietuvos muziejai ir pavieniai asmenys yra surinkę įvairaus lietuvių kultūros palikimo, jo tarpe meno kūrinių — paveikslų, skulptūrų bei grafikos: įvairių technikų raižinių, litografijų, piešinių. Rinkti pastarosios rūšies meną skatino ne vien jo įvairi siužetika, bet ir didesnės galimybės jo rasti. Grafikos darbai, išskyrus piešinius, labai retai spausdinami ribotu egzempliorių skaičiumi, todėl lengviau juos įsigyti. Be to, grafikos rinkimas dažnai yra susijęs su knygų rinkimu.

Lietuvoje grafikos kūrinius imta rinkti tuomet, kai iš knygos sudėtinės dalies — iliustracijos grafikos menas nuo XVII a. pradeda atsiskirti ir virsti savarankiška meno šaka, vadinama kamerine grafika arba estampu. Toksai atsiskyrimas vyko, kintant grafikos technikai: vietoj XVI a. medžio raižinių technikos nuo XVII a. ėmė įsigalėti įvairios vario raižinių technikos. Drauge išsiplėtė ir grafikos siužetika. Jei XVI a. grafikos objektas buvo alegorinis knygos frontispisas, titulinis lapas, vinjetė, atsklanda, užsklanda bei knygos turinio iliustracija, tai XVII a. — portretai, stambesnių istorinių įvykių scenos, įžymesni miestų ir įdomesni krašto vietovaizdžiai, buitinės scenos. Padidėjo grafikos formatas, kurį anksčiau ribodavo knygos formatas. Didesnio formato portretų ir kitų kūrinių vario raižiniais jau puošiamos ir gyvenamosios patalpos; tokia grafika imta vadinti kamerine, molbertine ir estampu.

Pajvairėjus siužetikai, vis daugiau ima atsirasti grafikos meno mėgėjų ir rinkėjų; atspaudus imta laikyti aplankuose, sudarinėti jų albumus, juos klasifikuoti ir t. t. Dėl to atspaudai išliko ilgesniems laikams.

XVIII a. vario raižinių technika taip išstobulėjo, jog, ypač Anglijoje ir Prancūzijoje, paplinta spalvoti raižiniai, kurie kartais mažai kuo skiriasi nuo gerų akvarelinių ar pastelinių meno kūrinių. Spalvoti raižiniai imami vertinti daugiau meniniu, negu ikonografiniu požiūriu, kuris anksčiau nulėmėdavo (nors ir puikiausių meninių savybių) vienspalvių raižinių pasisekimą.

Apie grafikos meno rinkėjus ir jų rinkinius Lietuvoje iš XVIII a. žinių turime labai mažai. Daugiausia grafikos turėjo surinkę Radvilai. Jų Nesvyžiaus dvare XVII a. pradžioje dirbo žinomas raižytojas Tomas Makovskis, XVIII a. kitas žinomas raižytojas — Herškė Leibovičius. Jau XVII a. Radvilai savo portretus užsakinėjo pas tokius žymius raižytojus, kaip V. Hondijas (*V. Hondius*), I. Falkas (*I. Falck*). Radvilų bibliotekoje (vienoje seniausių Lietuvoje) buvo ir grafikos meno rinkinys. Kas tame rinkinyje buvo, be Radvilų giminės portretų, kurių vien H. Leibovičius yra išraižęs 165, tikrų žinių neturime. Yra žinoma, kad, be portretų, jame buvo laikomi T. Makovskio ir kitų grafikų darbai.

Antras didelis grafikos rinkinys buvo Sapiegu. Sapiegos rinko ne vien Lietuvos, bet ir užsienio grafikų darbus. Jų rinkinys po 1831 m. sukilimo drauge su turtinga paveikslų galerija pateko į Peterburgo Ermitažą. Caro Nikolajaus I įsakymu rinkinyje visa, kas «buvo lenkiškos dvasios», turėjo būti sudeginta. Kai kuriuos dalykus leista parduoti valdininkams juokingomis kainomis: nuo 25 kapeikų iki 5 rublių už žymių dailininkų darbo portretus, taigi daug pigiau negu kai kurių rėmų kaina.

Caro valdžios organai taip pat konfiskavo ir perdavė Rusijos bibliotekoms bei muziejams ir Tiškevičių bei Soltanų rinkinius.

Kiek daugiau žinių turime apie XIX a. grafikos rinkinius Lietuvoje, kadangi jų buvo daugiau negu XVIII a. XIX a. pradžioje prie Vilniaus universiteto buvo įsteigta raizybos katedra, kuri suvaidino nemažą vaidmenį, propaguodama grafiką. Šį meną populiarino ir J. K. Vilčinskis ir J. I. Kraševskis, pirmasis leisdamas «Vilniaus albumą», o antrasis spausdindamas atitinkamus straipsnius periodinėje spaudoje. Grafikos meną ėmė rinkti ir 1856 m. įsisteigęs «Senienų muziejus» Vilniuje. Nemažą įtaką praeities kultūros paminklų rinkimui darė ir istoriniai įvykiai, ypač 1794 m. ir 1863 m. sukilimų pralaimėjimai, po kurių padidėdavo reakcija caro valdžios savivalei.

Trumpą grafikos meno rinkinių XIX a. apžvalgą pradėsime Raižybos katedros «Grafikos kabinetu», — taip oficialiai buvo vadinamas šios katedros grafikos rinkinys. «Grafikos kabinete» grafikos kūriniai buvo renkami kaip mokymo priemonė. Pradžią jam davė kunigaikštis Adomas Čartoryskis, padovanojęs katedrai Vakarų Europos grafikų darbų rinkinėlį, kuriame buvo: G. Edelinko (*G. Edelinck*) 5 darbai, R. Nantioilio (*R. Nanteuil*) — 5, A. Masono (*A. Masson*) — 2, Simono — 2, P. Drevoito (*P. Drevet*) — 3, G. F. Šmito (*G. F. Schmidt*) — 8 ir t. t. Tai daugiausia buvo portretų raižiniai. Ši A. Čartoryskio dovana, su anksčiau katedroje buvusiais keliais raižiniais, sudarė 85 raižinius, įkainotus 2460 rublių. Iš tuo pat metu sudaryto to rinkinio sąrašo matyti, kad ir prieš tai čia daugiausia buvo portretų. Kitas uolus kabineto rėmėjas buvo raizybos katedros profesorius J. Saundersas. 1812 m. jis kabinetui padovanojo 23 raižinius, 1815 m. — 27, o 1816 m. dar 22 raižinius. Kuriuo būdu šis rinkinys didėjo toliau, žinių trūksta. 1832 m. raizybos katedrą uždarius, kabineto rinkinys — 1777 raižiniai ir piešiniai — buvo perduoti Kijevo universitetui.

Senienų muziejaus Vilniuje grafikos meno rinkinių pagrindą sudarė muziejaus įsteigėjo grafo Eustacho Tiškevičiaus ir kitų Lietuvos dvarininkų padovanoti eksponatai. 1865 m. Muravjovo, vyriausiojo Šiaurės Vakarų krašto valdytojo, įsakymu daug muziejaus eksponatų buvo išsiųsta į Rumiancevo muziejų Maskvoje. Tų eksponatų tarpe buvo 93 raižiniai ir 161 raižinių lentelė.

Tuo būdu Vilniuje nebeliko nė vienos įstaigos, kuri būtų rinkusi grafikos meną. Kai kurie asmenys ėmė sudarinėti privačius grafikos rinkinius. Nuo 1870 m. Vilniuje susidarė šie privatūs grafikos meno rinkiniai.

Liudviko Abramavičiaus — jis surinko gražų Vilniaus ikonografijos ir žymesnių Vilniaus veikėjų portretų raižinių, litografijų, akvarelių ir piešinių rinkinį. Tą savo rinkinį jis padovanojo Vrublevskių bibliotekai, kurios vienoje salių jis buvo eksponuojamas. Rinkinys smarkiai nukentėjo 1944 m., Tarybinei Armijai vejant vokiečius iš Vilniaus.

Liucijano Uzemblos, kuris rinko įvairius Lietuvą ir Vilnių liečiančius meno kūrinius. Be raižinių ir litografijų, piešinių ir eskizų, jis turėjo daug kitų retenybų. Didžiausią dėmesį L. Uzembla kreipė į Vilniaus Meno mokyklos mokinių darbus ir vien jų piešinių turėjo daugiau kaip 200. Žymesnę dalį tų rinkinių XX a. pradžioje jis padovanojo Vilniaus

Stepono Batoro vardo universitetui, prieš tai nemažai jų dovanojęs Lenkų mokslo draugijai Vilniuje. Jo rinkinių likučiai Antrojo pasaulinio karo metu buvo parduodami pavieniais egzemplioriais įvairiems mėgėjams. Sakoma, kad L. Uzembla savo rinkinį pavyzdinčiai tvarkė, nes šią sritį puikiai pažino ir mėgo.

J. Obsto rinkinį sudarė Lietuvos vaizdai, portretai, įvairių tipų eskizai ir t. t. Jo rinkinys ir šio rinkinio likimas mums smulkiau nežinomas.

A. Šutinio rinkinyje buvo karalių ir kitų asmenų portretų, šventųjų paveikslėlių ir kt. Jis turėjo pilną J. K. Vilčinskio «Vilniaus albumo» komplektą, kurį po jo mirties įsigijo Vilniaus vyskupas Michalkevičius. Kita dalis jo rinkinių buvo parduota įvairiems asmenims. Tarp kita ko A. Šutinas savo rinkiniuose turėjo 100 vario raižinių lentelių.

A. L. Zaštauto grafikos rinkinyje Vilniaus Meno mokyklos kūrinių buvo daugiausia negu bet kuriame kitame rinkinyje. Visą rinkinį jis 1913 m. rugpiučio 8 d. testamentu padovanojo Vrublevskių bibliotekai, kuri jį paėmė 1919 m. Antrojo pasaulinio karo metu Vilniaus antikvariatuose pasirodydavo grafikos darbų egzempliorių su Zaštauto štapais.

Grafikos meno rinkinėlį turėjo sudarę Liudvikas Kondratavičius-Sirokomlė ir jo draugas Vincas Korotynskis. Pirmojo rinkinėlį, rinkėjui mirus, išsisklaidė; antrasis savo rinkinėlį padovanojo J. I. Kraševskiui.

Nemažą grafikos rinkinį turėjo Oginskiai Plungėje. Rinkinys žuvo per Pirmąjį pasaulinį karą, tik tai mažas jo likutis su A. Orlovskio litografijomis pateko į M. K. Čiurlionio galeriją.

Tiškevičių rinkinys Raudondvaryje (ties Kaunu) drauge su kitais rinkiniais per Pirmąjį pasaulinį karą buvo išgabentas į Rusijos gilumą, ir jo likimas nežinomas. Iš šio rinkinio išliko tik tapytojo J. Damelio «Sibiro eskizai» — piešiniai plunksna ir pieštuku; juos įsigijo M. K. Čiurlionio galerija.

Pšezdzeckijų rinkinio Rokiškyje likučiai (su A. Orlovskio piešiniais, autoriaus dovanotais Konstantinui Tyzenhauzui, keliais S. Čechavičiaus eskizais) vėliau atiteko Kultūros Muziejui Kaune.

Nors J. I. Kraševskio didžiausias grafikos meno rinkinys buvo ne Lietuvoje, bet Drezdene, tačiau jis buvo labai susijęs su Lietuvos grafika ne vien tuo, kad jame buvo labai daug lituanistikos, bet ir tuo, kad čia pateko ne vienas mažesnis rinkinys iš Lietuvos, pavyzdžiui, jau minėtas Vinco Korotynskio rinkinys. Be to, daug grafikos J. I. Kraševskiui siuntė iš Vilniaus Adomas Zavadskis ir kiti. J. I. Kraševskio rinkinį įsigijo Čartoryskiai ir laikė savo dvare Suche, Galicijoje, iš kur vėliau jis buvo perkeltas į Čartoryskių muziejų Krokuvoje.

Taip Lietuvoje buvo renkamas grafikos menas iki 1905 m. revoliucijos. Po revoliucijos Lietuvai caro valdžia padarė kai kurių nuolaidų, kuriomis daugiausia pasinaudojo buržuazija, stengdamasi palenksti visą kultūrinę veiklą savo poreikiams. 1907 m. buvo įsteigta Lietuvių mokslo draugija ir Lietuvių dailės draugija. Kiekviena tų draugijų jungė įvairių ideologinių pažiūrų inteligentijos atstovus. Be kitų tikslų, pavyzdžiui, meno kūrinių parodų organizavimo, Lietuvių dailės draugija turėjo dar vieną tikslą — rinkti praeities kultūros, meno turtą, kad vėliau būtų galima įsteigti muziejus. Gana sparčiai ėmė didėti Lenkų mokslo draugijos muziejiniai rinkiniai, kurių tarpe netrūko ir grafikos kūrinių, daugiausia liečiančių Lietuvą ir Vilnių. Nemaža šio rinkinio dalis žuvo Antrojo pasaulinio karo metu.

Lietuvių mokslo draugija sukaupe daug archeologinės ir etnografinės medžiagos, tačiau grafikos meno jos rinkiniuose beveik nebuvo, išskyrus keletą liaudies raizinių.

1921 m. Vilniuje buvo įsteigtas Baltarusių muziejus, kuris turėjo nemažą grafikos meno rinkinį. Jis rinko Vilniaus ir kitų grafikų darbus, liaudies raizinius. Vien raizinių lentų muziejuje buvo 89. 1944 m. išdavus Vilnių iš vokiečių okupacijos, Baltarusių muziejaus rinkinius pasidalijo Baltarusijos ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos.

Lenkų mokslo draugijos Vilniuje ir Baltarusių muziejaus grafikos meno rinkiniai savo turiniu buvo panašūs, nes abu jie rinko buvusioje Žečpospolitos teritorijoje. Studijuojant Lietuvos grafikos istoriją, nepakanka pažinti čia minėtus rinkinius, reikia susipažinti ir su kaimyninių tautų senaisiais grafikos rinkiniais, būtent, Varšuvos Valstybinės bibliotekos, Krokuvos Čartoryskių rinkiniais, Leningrado Valstybinio Ermitažo, Maskvos Puškino vardo Dailės muziejaus, Kijevo T. Ševčenkos vardo universiteto ir kt.

Ši trumpa grafikos meno rinkinių Lietuvoje apžvalga rodo, kad Lietuvoje buvo domimasi grafikos rinkinių sudarymu. Tiesa, tie rinkiniai buvo nedideli, tačiau ir tokie, kokie buvo, be abejo, turėjo didelę reikšmę meno kultūrai.

KAJETONAS SKLĖRIUS — PEIZAŽISTAS

A. SAVICKAS

Kajetonas Sklėrius suvaidino didelį vaidmenį lietuvių peizažo istorijoje. Jis pirmasis Lietuvoje panaudojo visas plenero galimybes tapyboje (akvarelėje), pirmasis taip plačiai parodė saulės spinduliavimą gamtoje, pirmasis sugebėjo įnešti daug erdvės ir oro į savo paveikslus. Žiūrint K. Sklėriaus peizažus, atrodo, tarsi būtum gamtoje, grožėtumėsi Lietuvos krantus skalaujančia jūra ir upeliais, arba drauge su dailininku keliautum po Italiją, Prancūziją ir kitus jo aplankytus kraštus.

K. Sklėrius savo peizažinėje kūryboje, panašiai kaip A. Markė (*Marquet*), įrodė, kad ir paprastas gamtos motyvas, jei tik į jį menininkas nuoširdžiai įsijaučia, visuomet sudomins žiūrovą. K. Sklėriaus paprastumas yra vienas vertingiausių jo kūrybos bruožų. Dailininko kūrybos paprastumą sudaro jo sugebėjimai pasirinkti motyvą ir jį paprastomis priemonėmis meistriškai pavaizduoti.

Apie K. Sklėrių, kaip peizažistą, parašyta labai maža. Siame straipsnyje, nesustojant ties K. Sklėriaus biografija, mėginama plačiau panagrinėti jo peizažinę kūrybą.

K. Sklėriaus meistriškumas peizažo žanre pasireiškė daug vėliau negu portrete. Jei 1916—1918 m. K. Sklėrius portreto srityje aiškiai progresuoja, tai to negalima pasakyti apie jo peizažus. 1918 m. jo peizažai nutapyti dar gana primityviai ir tik vėliau (apie 1922 m.) jo, kaip peizažisto, meistriškumas gerokai išauga. Ryškiausiai tai galima pastebėti, sugretinus du jo peizažus: «Ryga» (1918 m.) ir «Palangos pušys» (1922 m.). Abu lapai beveik vienodo formato — tik pirmasis peizažas įkomponuotas horizontaliai, o antrasis — vertikaliai. «Rygos» peizaže pavaizduota daug įvairių motyvų: ir raudona cerkvelė su auksiniais kupolais, ir prie jos prisilieję geltoni nameliai, ir žalsvas kioskas. Čia ir tvora, kylanti nuo paveikslo apačios į viršų su abipus jos išsirikiavusiais medžiais, ir pušelės sniege, ir žmonės, vežimas. Paveikslo kompozicija aiškiai perkrauta, pagrindinė mintis neuzakcentuota: nereikšmingos detalės blaško žiūrovo žvilgsnį. Spalvų skambumo čia taip pat nėra: viskas atliktą beveik vienoda tonine įtampa, daugiau dėmesio kreipiant į erdvės iliuziją. Tapybinė maniera «Rygoje» dar labai baikšti, piešinys atliktas lyg drebančia ranka. Visa tai dar labiau skaldo paveikslą į natūralistinį detalių ažūrą. Prieš šį peizažą dailininkas ieškojo braižo, ekspresijos, išraiškos tokiuose darbuose, kaip «Žmonos portretas» (1917 m.), «Mažas nesusipratimas» (1918 m.), o po šio — «Eskize» (1920 m.). Ir štai, persokęs per visus tuos meistriškumo ieškojimo barjerus, jis 1922 m. tapo «Palangos pušis».

Galings, didžiulės Palangos pušys, vešliu žaliu aprėdalu apsidengusios, tvirtai stovi ant masyvių kamienų! Jos iš karto pavergia žiūrovą